

HÁTTÉRANYAG

az Árnycékormány részére

A fogyasztói árindex (fogyasztói kosár) számításáról

A fogyasztói árindex

A fogyasztói árindex a **lakossági infláció** jelzésére szolgáló mutatószám. Egy meghatározott időszakon belül méri a lakosság által megvásárolt áruk, igénybe vett szolgáltatások árának átlagos változását. A fogyasztói árindexet eredetileg a munkaügyi hivatalok számolták a bérek megélhetést biztosító szintjének meghatározására, csak a múlt század második felétől vették át a fogyasztói árindexek karbantartását a nemzeti statisztikai hivatalok.

A világ legtöbb országában a fogyasztói árindexhez kötik a különböző szociális és jóléti szolgáltatásokat, pl. a nyugdíjakat, a szociális jellegű segélyeket. Sok helyütt gyakorlat a háztartások kategorizálása és kategóriák szerint különböző fogyasztói árindexet számítása is. Jellegzetes példa erre a nyugdíjas fogyasztói árindex, vagy fogyasztói kosár. Nemzetközi gyakorlat szerint ezt például azokra a háztartásokra számítják, ahol a fő bevételi forrás a nyugdíj, vagy valamilyen más szociális juttatás, segély.

A fogyasztói árindex rendeltetése, hogy bemutassa: egy háztartás kiadásai két időperiódus között hogyan változnak. Természetesen nem mindegy, hogy a növekedés az árak, vagy a megvásárolt áruk és szolgáltatások mennyiségének változása miatt következett be. A számításra használt legelterjedtebb módszer szerint az összehasonlított periódusokban megvásárolt adott mennyiségű áru és szolgáltatás árának százalékban megadott változását mutatják be. Ezt az adott mennyiségű árut és szolgáltatást nevezik általában **fogyasztói kosárnak**. A gyakorlatban az árak változásának százalékban megadott, súlyozott átlagával számolnak. A súly meghatározott időszakokban az egyes elemek háztartási fogyasztáson belüli relatív fontosságát határozza meg. A számítások eredményét alapvetően eldönti, hogy ezeknek a súlyoknak a meghatározása milyen mértékben tükrözi a valós fogyasztást.

*Az évszakok változása és a tradicionális ünnepek, átmeneti kormányzati intézkedések a fogyasztásra jelentős **szezonális hatással** vannak. A szezonális kezelést illetően ugyanakkor nincs konszenzus az árstatisztikusok között, sokan általában is ellenzik a szezonális korrekció alkalmazását, vagyis a **maginfláció** kimutatását.*

Hazánkban a KSH **maginflációt** is számít. Ez a magyar gyakorlat szerint a fogyasztói árindex bizonyos, szezonálisnak mondható tételei elhagyását jelenti (ilyen például az üzemanyagok, a háztartási energia, a nem feldolgozott élelmiszerek, járműüzemanyagok). Ezeken túl a számítás során olyan termékeket és szolgáltatásokat is figyelmen kívül hagynak, amik árai az adott időszakban nem természetes módon, a piac által kerülnek meghatározásra, mint például az **támogatott**, vagy **hatósági áras árucikkek**. A maginfláció értékének meghatározására ugyanakkor nincsen nemzetközileg egységes módszer, így a számítás módja és a mutató tartalma

országoként különbözhet.

A KSH a fogyasztói árindex számításához használt inflációs kosarát minden évben kisebb-nagyobb mértékben változtatja. Az úgynevezett **reprezentánsokat**, vagyis az infláció számításakor figyelembe vett árutípusok körét, illetve súlyát illető változások közül a legfontosabbak az éttermi étkezés és az üzemanyagárak jelentőségének visszaemelése. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy például a kulturális és szabadidős szolgáltatások súlya tovább csökkent 2022-ben, a tartós fogyasztási cikkeké pedig viszonylag magas maradt. A vizsgálatba bevont termékkör mintegy 950, ez a szám nagyjából stabil minden évben (900-1000 közötti), csupán a szerkezet változik időről időre.

A súlyozásnak mindig az előző év fogyasztási szerkezetét kell a lehető legjobban tükröznie, de például 2019 végén, a 2020-as kosár összeállításakor még 2018-as fogyasztási adatokkal dolgozott a KSH, ami a lassú változások miatt nem jelentett nagy problémát. Bár 2020-ban jócskán átalakult a fogyasztás szerkezete, a jelzett alapelv miatt a számítások következetesek maradtak. A 2021-re vonatkozó súlyok kiszámításakor viszont a nemzetközi szervezetek javaslatai szerint rendhagyó módon már a 2020. év előzetes, törtéves-adatait is felhasználta a hivatal, ezzel biztosítva, hogy a súlyok tükrözzék a járvány miatt megváltozott fogyasztási szerkezetet.

A **COVID-járvány** új helyzetet teremtett módszertani szempontból is, a járvány az árak felírásának menetében okozott nagy kihívást. A KSH munkatársai minden év elejére kiválasztják az árfelírásban érintett üzleteket és termékeket, ezek közül azonban pl. 2020 tavaszától több bolt is bezárt hatósági intézkedés, illetve önkéntes döntés miatt, így nem tudták felkeresni őket a hivatal megbízottai. Részben járványvédelmi szempontok miatt szüneteltetni is kellett a személyes összeírást. Az árfelírók év közben nem válogathatnak a vizsgált üzletek és termékek között, hanem hónapról hónapra ugyanazokat a cikkeket és boltokat figyelik meg. Ezek kiválasztása alapvetően véletlenszerűen zajlik, noha az egyes termékek eseteiben időnként jut némi mozgástér a konkrét márka kiválasztásában a felíróknak, akik ilyenkor a saját piacismeretükre és a felíró helyen kapott tanácsokra hagyatkoznak.

*Gyakran éri **kritika** a KSH inflációs adatait, aminek oka főként az, hogy amíg a szubjektív benyomások többnyire néhány tucat, gyakran vásárolt termék árváltozásán alapulnak, a hivatal csaknem ezer árat követ, közöttük jelentős részben a tartós, vagyis ritkábban megvásárolt árucikkeket is. Általában is sokkal kevésbé feltűnő a vásárlók számára, ha egy termék ára tartósan változatlan – például a közmuészolgáltatásoké –, mintha hirtelen nagyon megemelkedik.*

Külön ki kell emelni a **lakhatási költségek** figyelembevételét. A KSH – több más európai ország statisztikai hivatalához hasonlóan – az ingatlanokra vagyonelemként tekint, így az áremelkedésüket hozamként és nem fogyasztói árváltozásként értelmezi, lakásárakra vonatkozó reprezentáns ezért nincs az inflációs kosárban, az ún. imputált lakbér 2012-től nem része a fogyasztói árindexnek.

***Imputált lakbér:** az a lakbér, amit akkor fizetnénk, ha bérelnünk kellene és nem saját lakásban laknánk.*

Máshol, pl. az USA-ban a lakbérek és lakásárak együtt kb. **30%-os súllyal** szerepelnek az árindexben, ami nyilván reális, hiszen a lakbér, a lakhatás költsége - akár saját lakásban lakunk, akár bérlünk - az egyik legjelentősebb költségünk. Mivel nálunk a lakosság nagy része (több mint 90%-a) lakástulajdonos, így a közvetlen költséget nem érzik, ugyanakkor, ha a lakások ára megugrik, akkor a nagyobb lakásba költözés kiadása is jelentősen nő. Ezért, ha újat akarnak venni, a lakásvásárlók is ugyanúgy szembesülnek a magasabb árakkal, mint akik bérelnék. Sok szakértő egyetért abban, hogy a lakásárak és imputált lakbérek ilyen mértékű figyelmen kívül hagyása nagymértékben torzít. Ha nálunk is 25-30%-os súllyal vennénk figyelembe a lakbéreket (lakásárakat), akkor az infláció a kimutatottnál jóval több, akár 3-5%-ponttal is magasabb lenne.

További fontos módszertani probléma, hogy az **inflációs mutató átlagot jelez**, vagyis annak alapján úgy tűnik, mintha teljesen egyenlő lenne a jövedelmek elosztása, nem volna különbség a pl. népesség felső és alsó 20 %-a között, mindegyik kvintilis pontosan az összjövedelem 20 %-át kapná, ami a valóságban nyilvánvalóan nem igaz.

A torzító átlagoktól való eltérést az **eltérő jövedelmű rétegek** vonatkozásában jelezni lehet többféle mutatóval is, és így kimutatni, hogy többek között a jövedelemskála különböző sávjában elhelyezkedő rétegek között mennyire eltérők az inflációs hatások. A különbségek nagyságát mutatja, hogy pl. 2022 őszén a legfelső jövedelmi ötödben az infláció mintegy 22%-os volt, miközben a legalsó jövedelmi kvintilisenél 27% körül alakult.

Ami a **2022. évi hivatalos inflációt** illeti, novemberben és decemberben már elképesztően **magas, 22,5%-os, illetve 24,5%-os** volt az áremelkedés üteme, ami már egész Európában dobogós helyet jelent. A teljes évre vetítve az átlagos inflációs mérték ennél jóval alacsonyabb, **14,5%-os** lett, ezen belül az éves **élelmiszer-infláció** kiugróan magas, **26%-os**.

A nyugdíjas fogyasztói kosár

A fogyasztóiár-indexben tükröződő árváltozások a lakosság különböző csoportjait jövedelmük nagysága, fogyasztási szokásaik, fogyasztási szerkezetük eltérései miatt nem egyformán érintik, jelentős különbségek is adódhatnak köztük, főleg magasabb inflációs időszakban. E különbségek kimutatása főleg azon lakosságcsoportok számára fontos, amelyek a leghátrányosabb helyzetben vannak, mivel az infláció az ő életükre hat amúgy is a legjelentősebben. A KSH több évtizedes gyakorlata, hogy az általános fogyasztóiár-index mellett számol és publikál **rétegárindexeket**.

A nyugdíjasokra vonatkozó fogyasztóiár-index készítése már több évtizedes gyakorlat a KSH-nál. Szükségességét mutatja az is, hogy a nyugdíjak reálértéke folyamatosan csökken, a nyugdíjak emelésénél, az inflációs hatás kompenzálásánál nem megfelelően veszik figyelembe a nyugdíjasok megélhetési költségeinek emelkedését.

A nyugdíjas árindex megfigyelt sokasága, az ún. indexsokaság kétféle lehet: vagy a nyugdíjas háztartások összessége, vagy a nyugdíjas egyének összessége. Az index számításának egyik alappillére a fogyasztási szerkezet, vagyis a súlyszámok meghatározása az első változatnál közvetlenebb és könnyebb, mint a második. változatnál, ugyanis a nyugdíjas egyének között

nem kis számban vannak olyanok, akik nem nyugdíjas háztartásban élnek. A második változat viszont a lefedettség szempontjából teljesebb, de több becslési elemet igényel. A jelenlegi KSH-gyakorlat a második változat mellett döntött, amelynek indexsokasága a nyugdíjas egyének összessége.

A gyakorlatban alkalmazott nyugdíjas árindex szűkebb, kevesebb termékcsoporthoz ölel fel, mint az általános fogyasztóiár-index és a nyugdíjasok fogyasztási szerkezetével történik a súlyozás. Nem tartalmazza a nyugdíjasok fogyasztásához nem köthető, így a gyermekneveléssel, -gondozással kapcsolatos tételeket (pl. az iskolai, az óvodai, a bölcsődei étkezés, a gyermekfelsőruha, a gyermek felsőkötöttáru, a gyermeklábbeli, a gyermekfehérnemű, a gyermek-harisnya, -zokni, a ruházat 3 év alattiaknak, a tankönyv, a tanszer, stb.). Továbbá nem szerepelnek a nyugdíjas fogyasztóiár-indexben (sem) az imputált lakbérek. Az index 156 csoportból épül fel, a lefedettségi arány 93,41 %-os az általános fogyasztóiár-indexhez képest.

A nyugdíjasok szempontjából kitüntetett csoport, a gyógyszerek, gyógyárak részaránya az általános fogyasztóiár-indexben 2,7 %, míg a nyugdíjasok kiadási szerkezetében, becslések szerint 5,8%. A három kitüntetett termék-, illetve szolgáltatáscsoport (élelmiszerek, gyógyszerek, lakhatással kapcsolatos kiadások) súlya a nyugdíjas fogyasztóiár-indexben mintegy 60%, míg az általános fogyasztóiár-indexben ez az arány 40% körüli.

Az egyes fogyasztási kiadások figyelembe vett megoszlása és súlya a nyugdíjas árindex meghatározása során 2022-ben a következő:

- élelmiszerek 29,932%,
- szeszes italok, dohányárak 8,763%,
- ruházkodási cikkek 2,059 %,
- tartós fogyasztási cikkek 5,822 %,
- háztartási energia 7,744%,
- egyéb cikkek, üzemanyagok (ide tartoznak a gyógyszerek és gyógyárak is) 19,453%,
- szolgáltatások 26,227%.

A fogyasztói kosár számítási módszerének továbbfejlesztése

Abban a legtöbb statisztikus egyetért, hogy hazai inflációs index, s azon belül a nyugdíjas fogyasztói kosár számítási módszere több tekintetben is korrekcióra szorul.

A statisztikai módszerek továbbfejlesztése során a következőkre indokolt figyelemmel lenni:

- a súlyozásnak mindig az előző év fogyasztási szerkezetét szükséges a lehető legjobban tükröznie;
- alkalmas módszertant kell kidolgozni új termékek megjelenése torzításának kiküszöbölésére (ezek később kerülnek be a fogyasztói kosárba, mint a valós piacra);

- szintén módszertani fejlesztésre van szükség a termékek minőségjavulása miatti torzítások csökkentésére;
- a rendkívüli események (pl. járvány) alatti üzletzárások zavaró hatásának mérséklésére a személyes összeírás helyett sztenderdizált online módszereket tanácsos alkalmazni;
- a lakhatási költségek (lakbér) árindexben történő figyelembe vételét az amerikai gyakorlat alapján a KSH-módszertanba is célszerű bevezetni;
- az inflációs hatásokat az eltérő jövedelmű rétegekre vonatkozóan is rendszeressé és publikussá kell tenni (pl. a Bruegel Intézet módszertana);
- ugyancsak indokolt beépíteni az inflációs számítási módszertanba a nyugdíjasok eltérő családi státuszának megfigyelését.

I. számú melléklet

Bruegel novemberi adatok:

Ország	Alsó kvintilis (%)	Felső kvintilis (%)	HICP (%)
MAGYARORSZÁG	31,21	24,34	23,14
Ausztria	10,63	9,97	11,16
Belgium	10,18	9,48	10,45
Bulgária	19,93	16,12	14,84
Ciprus	9,12	7,60	8,09
Csehország	17,26	17,16	17,18
Németország	8,97	9,89	11,26
Dánia	10,72	10,49	9,73
Észtország	24,19	19,70	21,40
Görögország	8,25	8,40	8,82
Spanyolország	5,80	6,23	6,69
Finnország	6,95	8,25	9,06
Franciaország	7,13	7,41	7,08
Horvátország	15,04	13,06	12,95
Írország	11,13	7,83	8,96
Olaszország	19,77	11,37	12,58
Litvánia	29,38	23,76	21,42
Luxemburg	5,73	6,30	7,31
Lettország	26,07	18,98	21,73
Málta	7,80	7,02	7,22
Hollandia	10,07	9,58	11,32
Lengyelország	18,62	16,94	16,07
Portugália	12,53	10,59	10,25
Románia	18,78	16,06	14,59

Svédország	6,68	8,45	10,09
Szlovénia	12,07	10,19	10,76
Szlovákia	16,16	13,92	15,06

2023. január 21.